Vodění jidáše

Pardubický kraj

Návrhový a evidenční list kulturního statku k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky

A. IDENTIFIKACE NAVRHOVANÉHO STATKU

1. Název statku tradiční a lidové kultury

navrhovaného k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky (dále jen Seznam):

Vodění jidáše

2. Periodicita projevu statku:

Nominovaný kulturní statek se jako přirozená součást obyčejové tradice vyskytuje na území Pardubického kraje ve vesnicích v prostoru mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem, Luží, Chrastí a Hrochovým Týncem. Obchůzka s *jidášem* se koná jeden den v roce – na *Bílou sobotu*, navazuje na obchůzky s řehtačkami a klapačkami konané v předcházející dny (*Zelený čtvrtek a Velký pátek*). Obyčej se koná ve 29 vesnicích.

3. Stručný popis statku:[1]

Návrh se týká velikonočních obchůzek dětí s hlučícími nástroji (zejména s řehtačkami a klapačkami), které se dle ustálených pravidel spontánně uskutečňují v několika východočeských lokalitách ve dnech tzv. *Svatého týdne* křesťanského liturgického roku, tradičně nazývaných *Zelený čtvrtek*, *Velký pátek* a *Bílá sobota.* Nehledě na nepodstatné odchylky je praktikování obyčeje na sledovaném území jeho výskytu kontinuálně doložitelné od konce 19. století. Po dalších pramenných liniích se můžeme dostat až k formám, které se odehrávaly na počátku 19. století. Cílený výzkum území zdokumentoval v letech 1990 – 2011 aktivní realizaci obyčeje ve 29 lokalitách, v dalších 8 lokalitách podchytil jeho existenci na základě výpovědi pamětníků a dalších pramenů. Ve většině zkoumaných lokalit završuje sérii obchůzek v uvedených dnech obchůzka s maskovanou postavou nazývanou *jidáš* na *Bílou sobotu*, při které jsou účastníci v jednotlivých domech obdarováváni (penězi, syrovými vejci, sladkostmi). Maskování *jidáš*e má řadu variant, nejobecněji je možno hovořit o maskách z rostlinného materiálu (sláma, koudel, seno, rákos) a naproti tomu o maskách založených na černém oděvu a začerněné tváři, přičemž kombinaci obou forem to nevylučuje. Maskování je vždy rozvinuto na celou postavu představitele *jidáše*, který by správně neměl být poznán, alespoň ne na první pohled. Postava *jidáše* je sice vnímána jako specifické zpodobnění zrádného Kristova učedníka Jidáše Iškariotského, ale pojetí masky, průběh obchůzky a její závěr napovídají, že v jádru jde nejspíše o pozůstatek předkřesťanských obyčejů. Postava *jidáše* je zřejmě zosobněním symbolu souvisejícího s vírou v prosperitní magii a se starobylými praktikami očisty teritoria určitého společenství v přelomových obdobích ročního cyklu. Během obchůzky účastníci odříkávají či prozpěvují popěvek o zrádném Jidášovi. V závěru popěvku je obsažena výzva k předání odměny účastníkům obchůzek. Každá z lokalit má tyto slovesné útvary osobité a tradované ústním podáním. Organizace

[1] Stručný popis statku obsahuje vlastní popis statku, stupeň autenticity, historický přehled vývoje statku, popis jeho funkcí, užité materiály a technologie apod.

obchůzek se vyznačuje výrazným uplatňováním věkové hierarchie mezi účastníky, která se promítá zejména do obsazování rolí jednotlivých aktérů a posléze i při rozdělování odměny. Například při obchůzce s *jidášem* na *Bílou sobotu* je k realizaci obyčeje nutné, aby byly pokud možno obsazeny všechny místní tradicí požadované postavy, což bývá kromě *jidáše* jeho *vodič* či *párovník*, dále vedoucí obchůzky (nazývaný například *pán*, *velitel*, *kaprál*, *vyklepávač*…), výběrčí odměny (nazývaný například *vaječkář*, *kasař*, *košíkář*...) a aby byli zastoupeni i řadoví účastníci s hlučícími nástroji či jen se svými hlasivkami (*vrzáci*, *hrkáči*, *klapáci*, *smrkáči*...). Nejrůznějšími pravidly a dalšími vzorci chování je obsah obchůzek obecně doslova přeplněn. Jsou názorným příkladem kontinuity přirozeně a spontánně fungující autentické tradice, která se v průběhu let přizpůsobovala vždy novým a novým nositelům, aniž by to však podstatněji zasáhlo do základní osnovy a standardů obyčeje. Obchůzky patří k výrazným společensko - komunikačním prostředkům jak mezi jejich přímými nositeli, tak i ve vztahu k ostatním obyvatelům dané lokality. Přítomnost maskované postavy *jidáše* při obchůzkách pak vzhledem k faktu, že výskyt tohoto typu masek je v projevech lidové kultury na území České republiky omezen pouze na několik málo izolovaných oblastí, zvyšuje zároveň jedinečnost obyčeje.

4. Zeměpisná lokalizace výskytu statku:[2]

Nominovaný kulturní statek se jako přirozená součást obyčejové tradice vyskytuje na území Pardubického kraje zhruba ve 2 % vesnic z celkového počtu sídel. Jedná se o 29 lokalit v prostoru mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem, Luží, Chrastí a Hrochovým Týncem. Ze správního hlediska se místa nacházejí v okrese Chrudim, Pardubice nebo Ústí nad Orlicí. V uplynulých patnácti letech jsme výskyt tohoto jevu zaznamenali v těchto vesnicích: Brčekoly, Blížňovice, Domoradice, Horní Roveň, Chroustovice, Jaroslav, Jenišovice, Lhota u Chroustovic, Litětiny, Lozice, Mentour,Městec, Ostrov, Popovec, Přestavlky, Pustina, Radim, Rosice, Řestoky, Sedlec, Slepotice, Srbce, Stradouň,Svářeň, Štěnec, Trojovice, Týnišťko, Vinary, Vraclav.

5. Identifikace nositele statku:

a) je-li jím fyzická osoba:
Jméno a příjmení:
Datum narození:
Adresa trvalého pobytu:
Korespondenční adresa:
Telefon:
E-mail:
Souhlas nositele statku se zpracováním osobních, příp. citlivých údajů o nositeli statku:[3]
Nositel statku ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů

[2] Kraj (kraje), okres (okresy), obec (obce), část obce.

[3] Osobním údajem je ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů myšlena jakákoliv informace týkající se určeného nebo určitého subjektu údajů. Zpracováním osobních údajů pak jakákoliv operace nebo soustava operací, které správce nebo zpracovatel údajů systematicky provádějí s osobními údaji, a to automatizovaně nebo jinými prostředky. Zpracováním osobních údajů se rozumí zejména shromažďování, ukládání na nosiče informací, zpřístupňování, úprava nebo pozměňování, vyhledávání, používání, předávání, šíření, zveřejňování, uchovávání, výměna, třídění nebo kombinování, blokování a likvidace. Citlivým údajem je pak takový osobní údaj vypovídající o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, odsouzení za trestný čin, zdravotním stavu a sexuálním životě subjektu údajů a genetický údaj subjektu údajů.

a) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zpracováním osobních údajů, příp. citlivých údajů, pro potřeby zpracování a posouzení nominace, případné vedení údajů v evidenci kulturních statků zařazených do Seznamu a s využitím těchto dat pro potřeby dokumentace a redokumentace statku,
b) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zveřejněním jména a příjmení při prezentaci tohoto statku v souvislosti se Seznamem.
Datum a podpis:

b) je-li jím právnická osoba:
V případě nominovaného kulturního statku se nám podařilo získat písemný souhlas zástupce nositelů s periodickou redokumentací pouze od tří obecních úřadů. Důvodem je skutečnost, že v mnoha lokalitách obyčej *vodění jidáše* organizují nezletilé děti sami; pro potřeby nominačního návrhu se tak další obce písemně vyjádřit odmítly. Neznamená to však, že by existenci uvedeného statku alespoň část z nich nepodporovala, či případnou redokumentaci přímo odmítala. Důvodem odmítnutí byla spíše obava z toho, aby obecní úřad nezavázaly k povinnosti daný statek aktivně udržovat. Domníváme se, že postupem času a vhodnou – systematickou osvětovou činností ze strany odborných institucí, bude tato obava rozptýlena a souhlas udělí i další obecní úřady.
*Jméno/název: **Obecní úřad Jenišovice***
Sídlo (adresa): Jenišovice 67,468 33
Identifikační číslo:
Statutární orgán:
Kontaktní telefon:+ 420 483 393 16
Kontaktní e-mail:ou@jenisovice.cz

*Jméno/název: **Obecní úřad Stradouň***
Sídlo (adresa):Stradouň 98, 538 63 Chroustovice
Identifikační číslo:
Statutární orgán:
Kontaktní telefon:+ 420 469 674 204
Kontaktní e-mail:ou.stradoun@tiscali.cz

*Jméno/název: **Obecní úřad Vraclav***
Sídlo (adresa):Vraclav 66, 565 42 Vraclav
Identifikační číslo:
Statutární orgán:
Kontaktní telefon:+420 465 482 127
Kontaktní e-mail:starosta-ou@vraclav.cz

6. Souhlas nositele/nositelů statku s periodickou redokumentací:
viz samostatný list s podpisy starostů.

Nositel/nositelé statku souhlasí s periodickou redokumentací statku prováděnou Národním ústavem lidové kultury zpravidla jednou za sedm let. Svým podpisem se zavazuje/zavazují, že pokud dojde k jakýmkoliv změnám v identifikačních údajích uvedených v bodě 5, neprodleně tuto skutečnost ohlásí Ministerstvu kultury.
Datum a podpis:

6. Souhlas nositele/nositelů statku s periodickou redokumentací:
Nositel/nositelé statku souhlasí s periodickou redokumentací statku prováděnou Národním ústavem lidové kultury zpravidla jednou za sedm let. Svým podpisem se zavazuje/zavazují, že pokud dojde k jakýmkoliv změnám v identifikačních údajích uvedených v bodě 5, neprodleně tuto skutečnost ohlásí Ministerstvu kultury. *Datum a podpis:* 24. 4. 2012 *Lubomír Svatoš, starosta obce Jenišovice*

6. Souhlas nositele/nositelů statku s periodickou redokumentací:

Nositel/nositelé statku souhlasí s periodickou redokumentací statku prováděnou Národním ústavem lidové kultury zpravidla jednou za sedm let. Svým podpisem se zavazuje/zavazují, že pokud dojde k jakýmkoliv změnám v identifikačních údajích uvedených v bodě 5, neprodleně tuto skutečnost ohlásí Ministerstvu kultury.

Datum a podpis:
Zdeněk Bačina, starosta obce Stradouň

10. 2. 2012

OBEC STRADOUŇ

6. Souhlas nositele/nositelů statku s periodickou redokumentací:
Nositel/nositelé statku souhlasí s periodickou redokumentací statku prováděnou Národním ústavem lidové kultury zpravidla jednou za sedm let. Svým podpisem se zavazuje/zavazují, že pokud dojde k jakýmkoliv změnám v identifikačních údajích uvedených v bodě 5, neprodleně tuto skutečnost ohlásí Ministerstvu kultury. *Datum a podpis:* 25. 1. 2012 *Oldřich Koblížek, starosta obce Vraclav* OBEC VRACLAV 565 42 Vraclav IČO: 00279749

7. Autor statku, je-li znám: není znám
Jméno a příjmení: *Datum narození:* *Adresa trvalého pobytu:* *Korespondenční adresa:* *Telefon:* *E-mail:* Souhlas autora statku se zpracováním osobních, příp. citlivých údajů o autorovi statku:[4] *Autor statku ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů* *a) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zpracováním osobních údajů, příp. citlivých údajů, pro potřeby zpracování a posouzení nominace, případné vedení údajů v evidenci kulturních statků zařazených do Seznamu a s využitím těchto dat pro potřeby dokumentace a redokumentace statku,* *b) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zveřejněním jména a příjmení při prezentaci tohoto statku v souvislosti se Seznamem.* *Datum a podpis:*
8. Souhlas autora statku s užitím statku pro účely vedení Seznamu a jeho zveřejnění:
Autor statku souhlasí s užitím statku pro účely vedení Seznamu a jeho zveřejnění. *Datum a podpis:*
9. Držitel práv k užití statku, existují-li tato práva: **neexistují**
a) je-li jím fyzická osoba: *Jméno a příjmení:* *Datum narození:* *Adresa trvalého pobytu:* *Korespondenční adresa:* *Telefon:* *E-mail:* Souhlas držitele práv k užití statku se zpracováním osobních, příp. citlivých údajů o držiteli práv k užití statku, je-li jím fyzická osoba:[5] *Držitel práv k užití statku ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů* *a) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zpracováním osobních údajů, příp. citlivých údajů, pro potřeby zpracování a posouzení nominace, případné vedení údajů v evidenci kulturních statků zařazených do Seznamu a s využitím těchto dat pro potřeby dokumentace a redokumentace statku,* *b) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zveřejněním jména a příjmení při prezentaci tohoto statku v souvislosti se Seznamem.* *Datum a podpis:* b) je-li jím právnická osoba: *Jméno/název:* *Sídlo (adresa):* *Identifikační číslo:*

[4] Viz poznámka č. 3.
[5] Viz poznámka č. 3.

Statutární orgán: *Kontaktní telefon:* *Kontaktní e-mail:*
10. Souhlas držitele práv k užití statku s užitím statku pro účely vedení Seznamu a jeho zveřejnění:
Držitel práv k užití statku souhlasí s užitím statku pro účely vedení Seznamu a jeho zveřejnění. *Datum a podpis:*
11. Časové zařazení statku:
Praktikování obyčeje je na vymezeném území jeho výskytu kontinuálně sledovatelné od konce 19. století a po dalších pramenných liniích se můžeme dostat až k formám, které se odehrávaly na počátku 19. století.
12. Taxonomické zařazení statku:
Nominovaný statek je součástí lidových kalendářních obyčejů jarního – velikonočního cyklu. *Vodění jidáše* navazuje na obchůzky s řehtačkami a klapačkami v době od *Zeleného čtvrtku* do *Bílé soboty*. Ve sledovaných lokalitách vykazuje po dobu své existence pouze drobné změny (především v charakteru kostýmu *jidáše* zhotoveného z rostlinných materiálů). Podstata obchůzky zůstává téměř neměnná. Koná se ve stanovený den – *Bílá sobota*, ve stanoveném čase – převážně dopoledne (pouze výjimečně odpoledne). Účastní se ho převážně chlapci ve věku zpravidla do 15 let, kteří mají rozdělené funkce a úkoly dle tradice a věkové hierarchie. Pokud není v daném roce ve vesnici dost chlapců, zúčastňují se obchůzky i děvčata. Průvod s *jidášem* obchází vesnici dům od domu ve stanoveném pořadí, u každého domu přednesou chlapci *říkání, písničku* a dostanou odměnu. Obchůzka ve všech lokalitách končí na předem daném místě za vesnicí, kde je *jidáš* odstrojen, jeho kostým (nebo část kostýmu) spálen a výslužka – odměna je rozdělena mezi účastníky obchůzek podle předem stanoveného pravidla.
13. Objektivní faktory ohrožující statek, pokud existují:
Zásadním faktorem ohrožujícím kontinuální pokračování nominovaného obyčeje je především absence jeho aktérů v některých lokalitách. K zachování kontinuity tradice navrhovaného obyčeje jsou nutné především přirozené kontakty mezi potencionálními aktéry v dané lokalitě. Jsou jimi zejména chlapci školního věku (do patnácti, výjimečně do šestnácti či sedmnácti let), v některých lokalitách získali možnost zúčastnit se obchůzek i předškoláci a dívky. Právě z důvodu malého počtu požadovaných aktérů daných tradicí. V sídlech s dostatečným počtem aktérů se daří kontinuitu obyčeje udržovat. Naopak situace přímo ohrožující kontinuitu obyčeje nastává tehdy, jestliže se počet potencionálních aktérů tradice výrazně zúží nebo dokonce jestliže tito aktéři, byť jen na určitý čas, v dané lokalitě nejsou k dispozici. Takovému stavu věcí se po roce 2000 přibližují zejména menší sídla, kde vedle obecného faktu extrémně nízké porodnosti na přelomu tisíciletí, působí na stav obyvatelstva i migrace mladých rodin do sídel s lepší infrastrukturou. Pokud k nedostatku aktérů obyčeje dojde, jeho konání je přerušeno a jen výjimečně pak dochází, v případě opětovného vylepšení podmínek, k navázání na přerušenou tradici, respektive k obnovení obyčeje. Kromě změn ve skladbě populace

v konkrétních sídlech mají na stabilitu obyčeje vliv také obecné změny v prožívání Velikonoc obyvatelstvem, kdy lidé svátky nezřídka tráví mimo domov. Tyto změny uplatnění tradičních obyčejových úkonů vytěsňují a umenšují počet těch, kteří se mohou obchůzek zúčastňovat. V některých lokalitách však na tuto skutečnost reagují tak, že do obchůzky zvou a zařazují i děti – chlapce z rodin, které v dané lokalitě nebydlí trvale, ale přijíždějí pouze na návštěvu k příbuzným, či pobývají tzv. *na chalupě*.

14. Záchranná opatření na eliminaci rizik zániku statku, existují-li tato rizika:

Popsaná rizika ohrožující pokračování nominovaného obyčeje se dají jen těžko eliminovat opatřeními zvenčí. Přesto se pokusíme nastínit záchranná opatření, která by mohla přispět k zachování statku.

Opatření k zachování nominovaného statku by se měla odehrávat ve třech rovinách:

I. Na úrovni jednotlivých vesnických společenství, obecních úřadů, též Sborů dobrovolných hasičů, případně dalších občanských sdružení podporujících kulturní život v dané lokalitě.

II. Na úrovni odborných institucí: Východočeské muzeum v Pardubicích - krajské muzeum, regionální muzea, pověřené regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu v Pardubickém kraji - Soubor lidových staveb Vysočina, což je pracoviště Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích a Národní ústav lidové kultury ve Strážnici.

III. Na úrovni Krajského úřadu Pardubického kraje a Ministerstva kultury České republiky.

Ad I. / *Opatření na úrovni jednotlivých vesnických společenství, obecních úřadů, též Sborů dobrovolných hasičů, případně dalších občanských sdružení podporujících kulturní život v dané lokalitě.*

Vesnická společenství, stejně jako obecní úřady ve zkoumaných lokalitách, si uvědomují význam nominovaného statku, projevují aktivní a spontánní snahu, aby tento obyčej ze života jejich společenství nevymizel. Tato snaha se projevuje především tím, že pomáhají zajistit řehtačky a klapačky pro účastníky obchůzek, které jim pak v dané dny zapůjčují. Obecní úřady, sbory dobrovolných hasičů a jednotliví rodiče tyto hlučící rekvizity kupují ze svých finančních prostředků. Zároveň pomáhají zajistit rostlinný materiál na zhotovení kostýmu *jidáše*. Podílejí se na přípravě kostýmu a pomáhají na *Bílou sobotu* chlapcům *jidáše* do kostýmu obléci. Pro zachování obyčeje je důležitý především pozitivní přístup jednotlivých rodin. Podporují děti v účasti, zajišťují klapačky, hrkačky a pomáhají rovněž se zajištěním kostýmu *jidáše.*

Ad II. / *Opatření na úrovni odborných institucí: Východočeské muzeum Pardubice - krajské muzeum, regionální muzea, pověřené regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu v Pardubickém kraji - Soubor lidových staveb Vysočina, což je pracoviště Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích a Národní ústav lidové kultury ve Strážnici.*

Opatření na straně muzeí a pověřeného regionálního pracoviště pro tradiční lidovou

kulturu v Pardubickém kraji se týkají především dokumentace nominovaného statku a osvětové činnosti. Muzea budou formou vhodných aktivit (výstavy, prezentace, aktivizační programy) prezentovat tento jev veřejnosti, upozorňovat na jeho význam a důležitost zachování obyčeje.

Úloha Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici je dána v metodickém pokynu Seznamu nemateriálních statku tradiční a lidové kultury ČR.

Ad III. / *Opatření na úrovni Krajského úřadu Pardubického kraje a Ministerstva kultury České republiky.*

- Jednotlivé lokality se budou moci zapojit do grantového programu na podporu lokálních kulturních událostí Pardubického kraje.

Termín: průběžně, dotační programy pro daný kalendářní rok

- Subvence Ministerstva kultury ČR v rámci výběrového dotačního řízení na podporu tradiční lidové kultury pro projekty týkající se obyčeje *vodění jidáše* v Pardubickém kraji.

Termín: průběžně, dotační programy pro daný kalendářní rok

- Vytvoření samostatné kategorie v rámci výběrového dotačního řízení na podporu tradiční lidové kultury věnované podpoře statků zapsaných v *Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury* a v *Reprezentativním seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva*.

Termín: vytvořeno - průběžně, dotační programy pro daný kalendářní rok

15. Prameny, literatura a odkazy na dokumentační materiál, který není přímou přílohou tohoto listu:

Literatura:

Frolcová, Věra: Velikonoce v české lidové kultuře. Praha 2001
Langhammerová, Jiřina: Lidové zvyky. Výroční obyčeje z Čech a Moravy. Praha 2004
Thořová, Věra: Velikonoční a předvelikonoční koledy v Čechách. EÚ AV ČR, Poklady lidové kultury sv. 10, Praha 2005
Vincenciová, Hana: Velikonoční obchůzky s Jidášem (Příspěvek k velikonoční tradici v povodí Loučné a Novohradky). Východočeský sborník historický 4, 1994, s. 189 – 206;
táž: Velikonoční obchůzky s Jidášem II. Východočeský sborník historický 10, 2001, s. 201 – 226;
táž: Velikonoční obchůzky s Jidášem III. Východočeský sborník historický 12, 2005, s. 171 – 256.
táž: Výroční společenské příležitosti v životě obyvatelstva po roce 2000 (Postřehy z terénu východních Čech). Východočeský sborník historický, 17, 2010, s. 187 – 262.

Prameny a odkazy na dokumentační materiál:
Výzkumy prováděné Východočeským muzeem v Pardubicích průběžně od roku 1990 do

současnosti; výzkum obyčejové tradice vedený SLS Vysočina v roce 2003.

Košek, Roman: Vodění Jidáše:Poznatky z terénního výzkumu prováděného v letech 1994 – 2004 v několika obcích v okolí Vysokého Mýta. Praha 2004, 90 s., 77 obr, angl.res.

Obyčejová tradice. Závěrečná zpráva z etnologického výzkumu Identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v České republice. Pardubický kraj. Národní ústav lidové kultury ve Strážnici. Prosinec 2008

Kroniky obcí: Domoradice, Chroustovie, Jenišovice, Vinary, Vraclav, Stradouň.

Webové stránky obcí:
www.obec-jaroslav.cz
www.obecjenisovice.cz
www.obecvinary.cz
www.stradoun.wz.cz
www.obecvraclav.cz

B. ZDŮVODNĚNÍ KANDIDATURY

Hlavní podmínky pro zapsání statku do Seznamu, jejichž plnění musí být popsáno, jsou mimo jiné:

Statek je

a) *dosud živý a má i v současnosti svou sociální a kulturní funkci a*
b) *je součástí nehmotného kulturního dědictví tak, jak je definováno v bodě 2 tohoto Metodického pokynu a*
c) *je vysoce autentický a*
d) *je unikátní z hlediska ojedinělosti svědectví, které statek nese, a to zejména z pohledu historie, etnologie, kulturní antropologie aj. sociálních věd apod. nebo*
e) *je vysoce reprezentativní vzhledem k podobným statkům v regionu, nebo v celém státě, pokud jsou podobné statky rozšířeny po celém jeho území.*

Dále statek:

f) *je vysoce reprezentativní ve vztahu ke společenstvím nebo jiným nositelům statku, zejména z hlediska jejich historické, sociální a kulturní identity;*
g) *je navržen k zápisu na Seznam na základě účasti společenství nebo jiných skupin, popřípadě dotčených osob nebo jiných nositelů daného statku a s jejich svobodným, předběžným a poučeným souhlasem.*

Nominovaný kulturní statek se jako přirozená součást obyčejové tradice vyskytuje na území Pardubického kraje ve vesnicích v prostoru mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem, Luží, Chrastí a Hrochovým Týncem. Obchůzka s *jidášem* se koná jeden den v roce – na *Bílou sobotu*, navazuje na obchůzky s řehtačkami a klapačkami konané v předcházející dny (*Zelený čtvrtek* a *Velký pátek*). Obyčej se koná ve 29 vesnicích sledovaného území kontinuálně minimálně od konce 19. století. Obyčej *vodění jidáše* je součástí lidových kalendářních obyčejů, které se udržely do dnešních dnů a jsou spontánně praktikovány. Průběh obchůzky s *jidášem* je po několik generací neměnný,

koná se na konci tzv. *Svatého týdne.* Nominovaný statek je ojedinělým spojením dávných rituálních funkcí, ale i výrazným projevem společensko – kulturního uvědomění daného společenství. Případný zápis nominovaného kulturního statku do *Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky* by znamenal potvrzení výlučné kulturní identity a jeho důležitosti pro kulturní rozmanitost. Na předcházejících řádcích jsme se věnovali popisu navrhovaného statku, zdůraznili jsme skutečnost, že tento jev je důležitým prvkem shrnujícím dovednosti, zkušenosti a vědomosti daných vesnických společenství. Zároveň podporuje pospolitost kolektivu a vymezuje jej vůči ostatním společenstvím a sídlům. Velikonoční hrkání a především ojedinělý obyčej *vodění jidáše,* který klepání a řehtání ve sledovaných lokalitách ukončuje, je významným prvkem tradiční komunikace společenství a posiluje jeho sociální funkce. Tvoří důležitou součást tradiční nemateriální lidové kultury a tím i součást kulturního dědictví.

C. SCHVALOVACÍ DOLOŽKA

Statek k zápisu do Seznamu navrhl:
Jméno či název navrhovatele a datum předložení návrhu: **NPÚ ÚOP v Pardubicích, Soubor lidových staveb Vysočina – pověřené regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu v Pardubickém kraji** **Adresa: SLS Vysočina, Příčná 350, 539 01 Hlinsko** *Podpis:*
Datum doručení návrhu na Ministerstvo kultury: *Číslo jednací:* *Pořadové číslo návrhu:*
Nominaci posoudil z odborného hlediska:
Jméno či název posuzovatele, text a datum zpracování posudku: *Doporučení posuzovatele:* *Podpis:*
Doporučení Národní rady pro tradiční lidovou kulturu k zápisu statku do Seznamu:
Doporučení Národní rady: *Datum a podpis předsedy:*
Souhlas ministra kultury se zápisem:
Datum souhlasu ministra kultury se zápisem statku do Seznamu: *Číslo jednací:* *Podpis ministra kultury:*

Souhlasem ministra kultury je návrhový list považován za list evidenční.

Datum zápisu statku do Seznamu: *Pořadové číslo statku v Seznamu:*

D. REDOKUMENTACE STATKU

Údaje o periodické redokumentaci statku:
Datum: *Nález:* *Návrh nápravných opatření:* *Datum:* *Nález:* *Návrh nápravných opatření:* *Datum:* *Nález:* *Návrh nápravných opatření:*

Doporučení Národní rady pro tradiční lidovou kulturu s označením statku za ohrožený:
Datum posledního šetření (redokumentace) statku: *Nález:* *Návrh nápravných opatření a datum nejbližší kontroly statku:* *Stanovisko rady k označení statku jako ohroženého:* *Datum a podpis předsedy:* *Datum označení statku v Seznamu jako ohroženého:*
Doporučení Národní rady pro tradiční lidovou kulturu s výmazem označení statku za ohrožený:
Datum posledního šetření (redokumentace) statku: *Nález:* *Stanovisko Národní rady k výmazu označení statku za ohrožený:* *Návrh dalších nápravných opatření, bude-li jich třeba:* *Datum a podpis předsedy* *Datum výmazu označení statku v Seznamu jako ohroženého:*
Doporučení Národní rady pro tradiční lidovou kulturu k označení statku za zaniklý:
Datum posledního šetření: *Nález:* *Doporučení Národní rady:* *Datum a podpis předsedy:*
Souhlas ministra kultury s označením statku za zaniklý:
Datum: *Podpis ministra kultury:*
Datum označení statku za zaniklý:

E. ZMĚNA NOSITELE/NOSITELŮ STATKU, ZMĚNA DRŽITELE PRÁV K UŽITÍ STATKU

Změna nositele statku:
a) je-li jím fyzická osoba: *Jméno a příjmení:* *Datum narození:* *Adresa trvalého pobytu:* *Korespondenční adresa:* *Telefon:* *E-mail:* Souhlas nového nositele/nových nositelů statku se zpracováním osobních, příp. citlivých údajů o nositeli statku:[6] *Nositel statku ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů* *a) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zpracováním osobních údajů, příp. citlivých údajů, pro potřeby zpracování a posouzení nominace, případné vedení údajů v evidenci kulturních statků zařazených do Seznamu a s využitím těchto dat pro potřeby dokumentace a redokumentace statku,* *b) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zveřejněním jména a příjmení při prezentaci tohoto statku v souvislosti se Seznamem.* *Datum a podpis:*
b) je-li jím právnická osoba: *Jméno/název:* *Sídlo (adresa):* *Identifikační číslo:* *Statutární orgán:* *Kontaktní telefon:* *Kontaktní e-mail:*
Souhlas nového nositele/nových nositelů statku s periodickou redokumentací:
Nositel/nositelé statku souhlasí s periodickou redokumentací statku prováděnou Národním ústavem lidové kultury zpravidla jednou za sedm let. Svým podpisem se zavazuje/zavazují, že pokud dojde k jakýmkoliv změnám v identifikačních údajích uvedených v bodě 5, neprodleně tuto skutečnost ohlásí Ministerstvu kultury. *Datum a podpis:*

Nový držitel práv k užití statku:
a) je-li jím fyzická osoba: *Jméno a příjmení:* *Datum narození:* *Adresa trvalého pobytu:* *Korespondenční adresa:* *Telefon:* *E-mail:* Souhlas nového držitele práv k užití statku se zpracováním osobních, příp. citlivých údajů o držiteli práv k užití statku, je-li jím fyzická osoba:[7]

[6] Viz poznámka č. 3.
[7] Viz poznámka č. 3.

Držitel práv k užití statku ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů *a) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zpracováním osobních údajů, příp. citlivých údajů, pro potřeby zpracování a posouzení nominace, případné vedení údajů v evidenci kulturních statků zařazených do Seznamu a s využitím těchto dat pro potřeby dokumentace a redokumentace statku,* *b) dává souhlas Ministerstvu kultury a Národnímu ústavu lidové kultury jako správcům a zpracovatelům dat se zveřejněním jména a příjmení při prezentaci tohoto statku v souvislosti se Seznamem.* *Datum a podpis:* b) je-li jím právnická osoba: *Jméno/název:* *Sídlo (adresa):* *Identifikační číslo:* *Statutární orgán:* *Kontaktní telefon:* *Kontaktní e-mail:*
Souhlas nového držitele práv k užití statku s užitím statku pro účely vedení Seznamu a jeho zveřejnění:
Držitel práv k užití statku souhlasí s užitím statku pro účely vedení Seznamu a jeho zveřejnění. *Datum a podpis:*

F. PŘÍLOHY K ČÁSTI A, B a D

Příloha č. 1 – dokumentace statku: podrobný popis, audiovizuální dokumentace, apod. včetně udělení souhlasu se zveřejněním takovýchto textových nebo audiovizuálních materiálů (prohlášení o vlastnictví licence).
Příloha 1a. Podrobný popis navrhovaného statku Obchůzky s klapačkami a řehtačkami v období od *Zeleného čtvrtku* do *Bílé soboty* se dodnes konají na řadě míst České republiky. Ovšem završení těchto obchůzek obyčejem zvaným *vodění jidáše* se ve větším měřítku zachovalo právě na části území Pardubického kraje, v lokalitách okresů Chrudim, Pardubice a Ústí nad Orlicí. Obchůzky organizovali a organizují chlapci ve věku od šesti do patnácti let, v poslední době, s ohledem na nedostatek příslušné populace v jednotlivých lokalitách, se obchůzek účastní i chlapci předškolního věku, případně chlapci šestnáctiletí a dívky. Podstata a průběh obchůzek je však stále stejný, stejně jako skutečnost, že se všichni účastníci podřizují věkové hierarchii a přijímají odpovídající funkce v rámci popisovaného obyčeje. Na *Zelený čtvrtek* se začíná klapat obvykle v patnáct hodin a ještě jednou v osmnáct či devatenáct hodin. O *Velkém pátku* se chodí hrkat a klapat ráno, v poledne a večer. Na *Bílou sobotu* ranní klapání a hrkání začíná nejpozději v šest hodin. Po jeho skončení se začínají starší chlapci chystat na obchůzku s *jidášem*. Chlapec představující *jidáše* je vybrán z nejstarších účastníků, bývá to hoch požívající přirozené autority, jenž v uplynulých letech prošel většinou postav obchůzky s *jidášem*. S oblékáním *jidáše* pomáhají dospělí

muži, zvláště pokud je kostým vytvořen z rostlinných materiálů. Ve většině lokalit pamětníci a historické popisy uvádějí, že kostým *jidáše* byl upleten ze žitné slámy. Chlapec představující *jidáše* je slámou obmotán po celém těle. V současnosti se žito přestává pěstovat a obstarat dostatečné množství slámy, navíc nesklizené kombajnem, je problém. Z tohoto důvodu se žitná sláma nahrazuje několika způsoby. K vytvoření kostýmu se používá seno (například Stradouň), koudel zvaná *babina* (například Vraclav), rákos (například Městec), nebo obilná sláma sklizená kombajnem (například Jenišovice). V tomto případě pak chlapec představující *jidáše* sedí ve vozíku či káře a celý je zasypán touto slámou. Na hlavu se *jidáši* nasazuje vysoká jehlanovitá čepice ze slámy, rákosu či papíru. V některých lokalitách zakrývá čepice i chlapcův obličej. Pokud není obličej překryt čepicí, maskuje se jiným způsobem – obvykle se začerní (Rosice,Vraclav). Masku *jidáše* v dalších lokalitách tvoří černé oděvní součástky (například Brčekoly), oblek z pytloviny pošitý obilnou slámou (například Chroustovice). Důležitým atributem masky *jidáše* je dále dlouhý šípkový prut zvaný *trn. Jidáš* jej drží v ruce, aby mohl od sebe odhánět případné dotěrné zvědavce (například Ostrov), nebo *trn* nese některý člen jeho doprovodu (Vraclav – *párovník*). Místy je *trn* nahrazen pomlázkou (například Litětiny), nebo dřevěnou tyčí bohatě ozdobenou pentlemi (například Slepotice). Další součástí *jidášova* kostýmu je pokladnička na peněžité dary.

Jidáše doprovází jeho *vodič* či *párovníci*,dále pak vedoucí obchůzky (nazývaný například *pán*, *velitel*, *kaprál*, *vyklepávač);* výběrčí odměny (nazývaný například *vaječkář*, *kasař*, *košíkář)* a řadoví účastníci s hlučícími nástroji či jen se svými hlasivkami (*vrzáci*, *hrkáči*, *klapáci*, *smrkáči*). V naprosté většině je při rozdělování rolí dodržena věková hierarchie, přičemž *jidáš* a jeho doprovod tvoří nejstarší chlapci.

Vodění jidáše je zahájeno obvykle v dopoledních hodinách tak, aby obchůzka vesnicí skončila před polednem. Před čtyřiceti a více lety se dbalo na to, aby celá obchůzka, včetně spálení *jidášova* kostýmu, skončila do jedenácti hodin dopoledne. Dnes se doba obchůzky prodlužuje, ale obvykle vše končí do dvanácti hodin. Skupina chlapců s *jidášem* prochází vesnicí v ustáleném pořadí za hlasitého klapání a řehtání vydávaného pomocí hlučících nástrojů. Před domem chlapci oddeklamují nebo zazpívají příslušnou variantu říkanky:

Ó Jidáši nevěrný, cos to učinil,
žes svého Mistra Židům prozradil?
Za to musíš v pekle hořeti,
s Luciperem Ďáblem přebývati.
My, školáci chodíme,
a poledne hrkáme.
O dárky prosíme, a jidáše vodíme.

(příklad Stradouň)

Odměnou jim jsou syrová vajíčka, sladkosti a peníze, vše si chlapci pečlivě ukládají do vozíku nebo košů.

Jakmile je obchůzka vesnicí skončena, odvedou chlapci *jidáše* na předem dané a ve všeobecné paměti uchovávané místo za vesnicí. Zde je z chlapce představujícího *jidáše* kostým sňat a spálen. Podle původních představ došlo tímto aktem k symbolickému očištění vesnického společenství od všeho špatného a vesnice byla připravena na příchod největších svátků v roce. Není výjimkou, že s odstrojením *jidáše* pomáhají dospělí (například Stradouň), kteří také dohlížejí na pálení kostýmu. V některých lokalitách (například Jaroslav) odstrojení kostýmu předchází *zápas s jidášem*, jehož cílem je povalit

jidáše na zem a zmocnit se části kostýmu. Zřejmě se jedná o pozůstatek symbolického ztvárnění vítězství dobra nad zlem, což známe i z jiných lidových obyčejů.
Během toho, co kostým hoří, dochází k pečlivému dělení vykoledované odměny. Za tímto účelem vedoucí obchůzky zapisuje do notýsku účast na *hrkání* od *Zeleného čtvrtku* až do *Bílé soboty*. Odměna se pak dělí podle předem stanovených pravidel mezi všechny účastníky. Příklady dělení:

- všem stejně (méně časté)
- podle docházky na *hrkání*
- *přepočítáváním*, kdy *jidáš* dostává nejvíce, pak jeho doprovod a vedoucí obchůzky, nakonec ostatní účastníci (nejčastější způsob dělení).

Postava *jidáše* při velikonočních obchůzkách je sice vnímána jako specifické zpodobnění zrádného Kristova učedníka Jidáše Iškariotského, ale pojetí masky *jidáše* napovídá, že v jádru jde o předkřesťanský symbol související s vírou v prosperitní magii. Závěrečné zničení kostýmu *jidáše* v tomto smyslu může souviset se starobylými praktikami očisty teritoria určitého společenství v přelomových obdobích ročního cyklu. Také samotný fenomén hlučení, v případě velikonočních obchůzek prostřednictvím idiofonů různé konstrukce, nelze patrně hodnotit jen jako signalizaci nahrazující zvuk zvonů, ale s ohledem na řadu analogií v lidské kultuře je zřejmé, že hlučení bývalo starobylou praktikou k zahánění zlých sil.

Příloha 1b. Fotografie z obchůzek *vodění jidáše*

Příloha 1c. Leták vydávaný starostou obce Vraclav

Příloha č. 2 – mapa, do níž je zakresleno místo či oblast, kde se statek vyskytuje.

Pardubický kraj s vyznačenými lokalitami výskytu obyčeje *vodění jidáše*

Vodění jidáše

obrazové pøílohy

Pardubický kraj

Příloha 1b.: Fotografie z obchůzek ***vodění jidáše***.

Strojení jídáše

Strojení jidáše, Stradouň

Strojení jidáše, Stradouň

Strojení jidáše, Stradouň

Zdobení trnu pro jidáše

Družina čeká, až bude jidáš oblečen

Jidáš je oblečen, Stradouň

Vodění jidáše

Vodění jidáše, Stradouň

Hrkači s nástroji, Stradouň

Vodění jidáše, Závodí

Výslužka, Stradouň

Jidáš se svoji družinou, Stradouň

Zápas s jidášem, Jaroslav

Odstrojení jidáše, Stradouň

Pálení jidáše, Stradouň

Pálení jidáše, Vinary

Dělení výslužky, Stradouň

Typy masek jidáše

Maska jidáše z rákosu, Městec, 2008

Maska jidáše ze slámy, kaprál nese trn, Domoradice, 2009

Maska jidáše ze slámy a rákosu, Týnišťko, 2008

Maska jidáše ze slámy, sena a rákosu, Ostrov, 2007

Maska jidáše ze slaměných povřísel, Litětiny, 2009

Maska jidáše ze slámy, Radim, 2011

Maska jidáše z pytloviny pošité slámou, Chroustovice, 2007

Maska jidáše z koudele, Vraclav, 2008

Maska jidáše ze sena a slámy, Lhota u Chroustovic, 2010

Maska jidáše ze slámy, Jenišovice, 2010

Maska jidáše ze slámy a rákosu, Lozice, 2011

Maska jidáše ze sena, trn - ozdobená tyč, Slepotice, 2009

Maska jidáše, Brčekoly, 2010

Maska jidáše, Přestavlky, 2010

Maska jidáše, Seslávky, 2010

Maska jidáše, Řestoky, 2009

Maska jidáše ze slámy, Sedlec, 2010

Maska jidáše ze sena a rákosu, Stradouň, 2009

Příloha 1c.: Leták vydaný starostou obce Vraclav

Vážení rodièe,

je tady jaro, blíží se velikonoèní svátky a za dveømi je jedna z nejstarších vraclavských tradic - **hrkání a vodìní J idáše**.
Hrkáním a klapáním odnepamìti kluci do patnácti let nahrazují zvonìní kostelních zvonù, které se na Zelený ètvrtek odmlèí, protože odlétají do Øíma a znovu se rozezní na Bílou sobotu veèer.
Hrkat chodí kluci tøikrát dennì a oznamují tím lidem po celé vesnici - svítání, poledne a klekání.
Scházejí se v 5 hodin, v poledne a v 17 hodin vždy u Staòkovy studny u dìts kého høištì . První hrkání je na Zelený ètvrtek v poledne a poslední je na Bílou v sobotu ve 14 hodin s Jidášem.

Prùvod hrkáèù má svoje pravidla. Po vesnici se chodí v párech za sebou. Sestavení párù provádìjí nejstarší kluci - párovníci. Zpravidla jsou 3 a hlídají poøádek v prùvodu a dbají na bezpeènost. V sobotu se párovníci dohodnou, kdo z nich bude za Jidáše a urèí z hrkáèù košíkáøe, kteøí chodí po všech domech ve vsi a vybírají pøíspìv ky a dáreèky na Jidáše. Èím víc vyberou, tím vìt ší je nakonec výslužka pro každého z nich. (Je jasné, že ne každý mùže být košíkáøem a ne každý mùže být u trakárku v èele prùvodu.)

Vážení rodièe, nikdo jiný než vaši synkové, nemá tu èest chodit na Vraclavi hrkat a jednou být i Jidášem a zároveò nikdo jiný, než oni, nemùže být pokraèovatelem tohoto výjimeèného nikdy nepøerušeného zvyku. Je na vás, aby si to uvìdo mili, zapamatovali a zachovali tradici hrkání a vodìní J idáše i pro pøíští generace.

Dìk uji

Oldøich Koblížek
starosta obce.

Poznámka: Kdo z vás nemá vlastní hrkaèku, nebo kdyby si chtìl na Jidáše hrknout nì který z klukù, který bude na Velikonoce u vás na návštìvì, obecní úøad vám zapùjèí. Staèí se stavit nebo zavolat na è. [redacted]

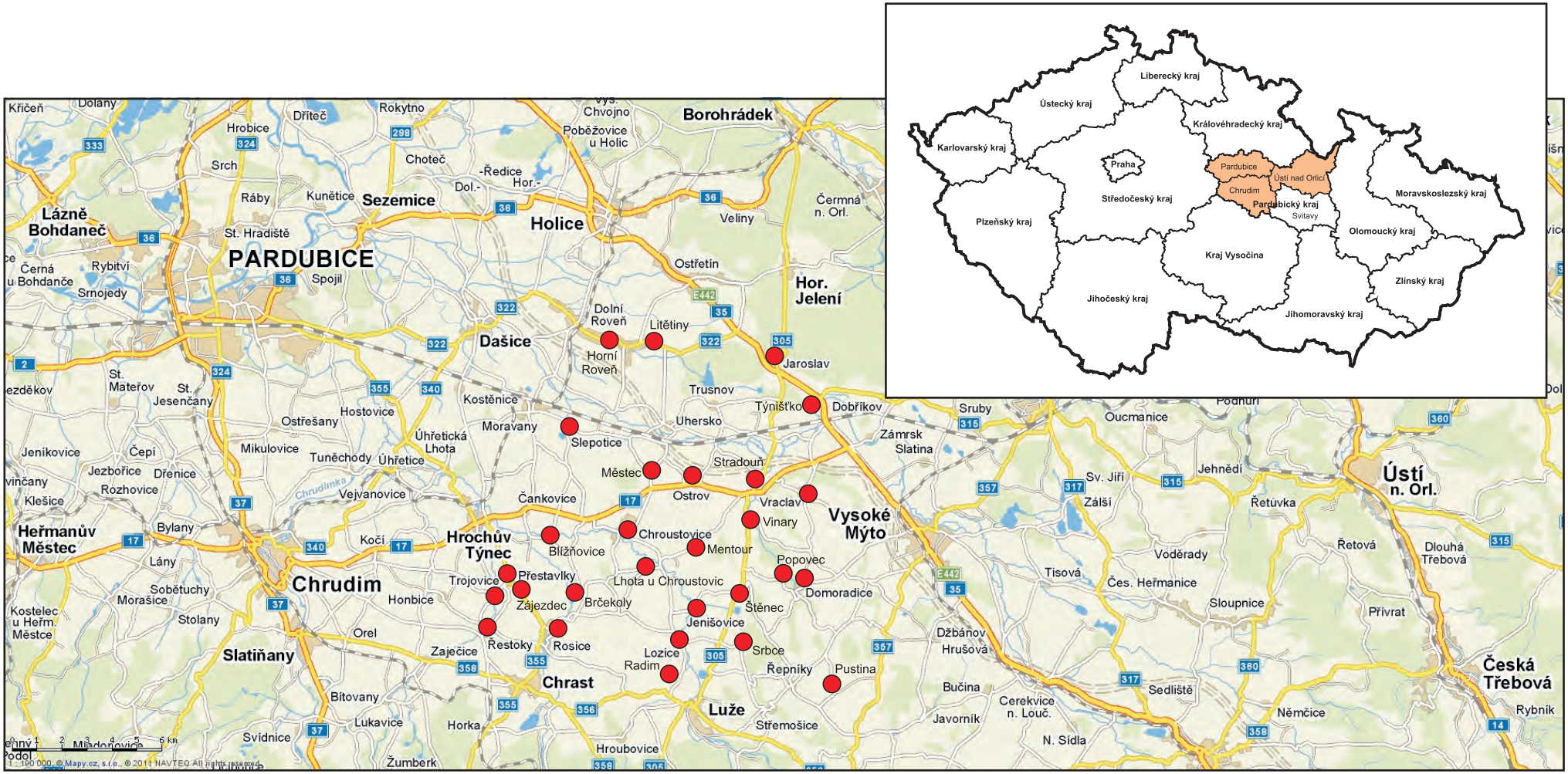

Příloha 2: ● Pardubický kraj s vyznačenými lokalitami výskytu obyčeje ***vodění jidáše***.